

ЗДАТНІСТЬ, МОЖЛИВІСТЬ ТА МОТИВАЦІЯ ТРЕНЕРІВ ДО РОБОТИ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОСТІ: КОРЕЛЯЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Олеся Шевчук, Ірина Когут, Вікторія Маринич

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Дослідження зосереджується на аналізі готовності тренерів до роботи зі спортсменами з особливими освітніми потребами (ООП) крізь призму моделі COM-B, яка враховує здатність, можливість і мотивацію до поведінки. Увага приділяється впливу професійної підготовки, досвіду роботи з інклюзивними групами та самоідентифікації тренерів як (не)інклюзивних на їхню поведінку у взаємодії зі спортсменами. Отримані результати сприятимуть розробленню рекомендацій для впровадження інклюзивних практик у спорті.

Мета. Визначення статистичної залежності між змінними сприйняття тренерів своїх здатностей, можливостей і мотивації до тренування спортсменів з особливими освітніми потребами з використанням моделі COM-B.

Матеріал та методи. В опитуванні з вересня 2023 року по березень 2024 року взяли участь 379 тренерів України з 58 видів спорту; середній вік – 37 (± 14) років. Збір даних проводився за допомогою Google Form, статистичні розрахунки – з використанням IBM SPSS Statistics, для ілюстрації тенденцій потоків відповідей між запитаннями побудована Sankey diagram. Застосовані: анкетування, коефіцієнт кореляції Спірмена, коефіцієнт альфа Кронбаха, критерій узгодженості χ^2 Пірсона, загальнонаукові методи.

Результати. Високий рівень статистичної залежності демонструють відповіді на питання щодо різних аспектів здатності тренерів тренувати спортсменів з особливими освітніми потребами: необхідні знання, технічні та тактичні навички, навички міжособистісного спілкування, що також корелює із проходженням тренерами відповідної підготовки та наявністю в них необхідних методичних ресурсів. Останнє пов'язане також із наявністю необхідного обладнання і умовами для тренування спортсменів з особливими освітніми потребами; наявність соціальної підтримки від спортивної організації – з рівнем соціальної підтримки від колег. З'ясовано, що лише 35,4% респондентів зазначили пройдене навчання, 24% – тренують осіб з особливими освітніми потребами, а 28,8% тренерів уважають себе інклюзивними. Доведено статистично значущу залежність відповідей на питання щодо проходження навчання з інклюзивної проблематики та наявністю досвіду тренування спортсменів з особливими освітніми потребами ($r_s = 0,190$; $p < 0,001$), а також між цим досвідом і самоідентифікацією себе як інклюзивного тренера ($r_s = 0,242$; $p < 0,001$). Внутрішня узгодженість елементів опитування є високою (α -Кронбаха = 0,945).

Ключові слова: інклюзія, спорт, COM-B, навчання, спортсмени з особливими освітніми потребами.

Olesia Shevchuk, Iryna Kohut, Viktoriia Marynych

CAPABILITY, OPPORTUNITY, AND MOTIVATION OF COACHES TO WORK BASED ON INCLUSIVITY PRINCIPLES: A CORRELATIONAL STUDY

Abstract. The study focuses on analyzing coaches' readiness to work with athletes with special educational needs (SEN) through the lens of the COM-B model, which considers capability, opportunity, and motivation for behavior. Particular attention is given to the impact of professional training, experience with inclusive groups, and coaches' self-identification as (non)inclusive on their behavior when interacting with athletes. The findings will contribute to the development of recommendations for implementing inclusive practices in sports.

Objective: To determine the statistical relationship between variables reflecting coaches' perceptions of their capability, opportunity, and motivation to train athletes with SEN using the COM-B model.

Materials and Methods: The survey, conducted from September 2023 to March 2024, involved 379 Ukrainian coaches representing 58 sports disciplines, with an average age of 37 (± 14) years. Data collection was performed via Google Forms, and statistical calculations were carried out using IBM SPSS Statistics. A Sankey diagram was created to illustrate response flow trends between questions. The methods employed included questionnaires, Spearman's correlation coefficient, Cronbach's alpha coefficient, Pearson's chi-square test for consistency (χ^2), and general scientific methods.

Results: A high level of statistical correlation was observed in responses to questions about various aspects of coaches' capability to train athletes with SEN. These included required knowledge, technical and tactical skills, and interpersonal communication abilities, all of which correlated with the coaches' completion of relevant training and access to methodological resources. Access to such resources was further linked to the availability of necessary equipment and conditions for training athletes with SEN. Additionally, social support from the sports organization was found to correlate with the level of peer support among colleagues. The study revealed that only 35,4% of respondents reported having completed relevant training, 24% indicated they currently coach individuals with SEN, and 28,8% considered themselves inclusive coaches. A statistically significant correlation was established between responses regarding completion of training on inclusive topics and having experience in coaching athletes with SEN ($r_s = 0,190$; $p < 0,001$), as well as between this experience and self-identification as an inclusive coach ($r_s = 0,242$; $p < 0,001$). The internal consistency of the survey elements was high (Cronbach's alpha = 0,945).

Keywords: inclusion, sports, COM-B, training, athletes with special educational needs.

Шевчук О., Когут І., Маринич В. Здатність, можливість та мотивація тренерів до роботи на засадах інклюзивності: кореляційне дослідження. *Sport Science Spectrum*. 2024; 4: 54–61
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-4-8>

Shevchuk O., Kohut I., Marynych V. Capability, opportunity, and motivation of coaches to work based on inclusivity principles: a correlational study. *Sport Science Spectrum*. 2024; 4: 54–61
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-4-8>

Вступ. Останніми роками зростає увага до інклюзивності у спорті [2; 10; 13], що має надати можливості для участі в навчально-тренувальному та змагальному процесах спортсменам як з інвалідністю, так і загалом з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Однак залучення до спорту є соціально стратифікованим, люди, які належать до маргіналізованих груп населення (наприклад, люди з інвалідністю, біженці й інші), часто не беруть у ньому участі і, таким чином, не можуть відчувати переваги спорту [9; 11; 12; 19]. Варто зауважити, що важливим аспектом успішної інклюзії є не лише доступ до спортивних об'єктів, але й позитивний спортивний досвід усіх спортсменів. Невід'ємним елементом сприяння останньому є поведінка тренерів у взаємодії зі своїми спортсменами [4; 6].

Одним із підходів, що допомагають зрозуміти та впливати на цю поведінку, є модель СОМ-В. Згідно з нею є три основні складові частини поведінки: здатність (фізична або психологічна спроможність), можливість (чинники фізичного або соціального середовища, які можуть впливати на поведінку) та мотивація (автоматичні або рефлексивні процеси, які впливають на поведінку). Тобто ця модель відображає спостереження про те, що будь-якої миті визначена поведінка спостерігатиметься лише тоді, коли відповідна особа має здатність до неї і можливість, а також є більш умотивованою до неї, ніж до будь-якої іншої поведінки [16; 17]. Такий підхід дозволяє оцінити, наскільки ефективно тренери сприймають власні можливості, здатності та мотивацію для роботи зі спортсменами з ООП, а кореляційний аналіз сприятиме виявленню можливих залежностей на шляху до впровадження інклюзивних практик у спорті.

У цьому контексті важливим є аналіз чинників, що впливають на готовність тренерів, як-от професійна підготовка, попередній досвід роботи з інклюзивними групами, а також самоідентифікація тренерів як інклюзивних. Це дозволить не лише ідентифікувати наявні проблеми, але й розробити ефективні рекомендації для формування інклюзивного середовища у спорті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукова робота виконана відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4. «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського й адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери фізичної культури і спорту» (номер державної реєстрації 0121U108294).

Мета дослідження – визначення статистичної залежності між змінними сприйняття тренерами своїх здатностей, можливостей і мотивації до тренування спортсменів з ООП з використанням моделі СОМ-В.

Матеріал і метод. *Учасники дослідження.* В опитуванні взяли участь 379 тренерів із 58 видів спорту (зокрема, адаптивних), які тренують спортсменів віком від 3 до 70 років, зі стажем роботи 12 (± 11) років. Серед яких 217 (57,3%) чоловіків, 162 (42,7%) жінки. Середній вік респондентів становить 37 (± 14) років, 188 (49,6%) – старше 35 років. Мінімальний і максимальний вік – 19 та 73 роки відповідно. Учасники були вибрані методом стихійної вибірки. Дослідження проведено з дотриманням вимог Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації щодо

етичних принципів і правил проведення досліджень за участю людини: анкети були анонімними, а участь респондентів добровільною, про що учасники були поінформовані.

Анкета СОМ-В. Для опитування використана перекладена анкета СОМ-В, яка містила 11 питань, що досліджують елементи системи поведінки тренерів, їхню здатність (4 пункти), можливість (5 пунктів) і мотивацію (2 пункти) до тренування спортсменів з ООП. Свої відповіді респонденти надавали за 5-бальною шкалою типу Лайкерта, із крайніми балами 1 – зовсім не згоден і 5 – цілковито згоден.

Організація дослідження. Збір даних проводився в період із вересня 2023 р. по березень 2024 р. Для заповнення учасниками анкети використовували Google Form, що дозволило зменшити матеріальні витрати й отримати вищий коефіцієнт зворотного зв'язку. Попередньо експортовані дані з Google Form були перевірені на наявність помилок і відсутніх даних. Математичні та статистичні розрахунки проведено з використанням комп'ютерної програми "IBM SPSS Statistics" (версія 27).

Методи аналізу даних. Для досягнення мети дослідження використані низка методів. Серед них загальнонаукові: аналіз, синтез, узагальнення, методи індукції та дедукції, методи системного та логічного аналізу. З-поміж методів кваліметрії був застосований соціологічний – анкетування. Для дослідження кореляційного зв'язку між двома ранговими змінними використовували непараметричний метод – коефіцієнт кореляції Спірмена (сильна, або тісна за $|r_s| \geq 0,7$; середня за $0,5 \leq |r_s| < 0,7$; помірна за $0,3 \leq |r_s| < 0,5$; слабка за $0,2 \leq |r_s| < 0,3$; дуже слабка за $|r_s| < 0,2$). Модель внутрішньої узгодженості описували шляхом обчислення коефіцієнта альфа Кронбаха ($< 0,54$ вважається неприйнятним, $0,55$ – $0,64$ – сумнівним, $0,65$ – $0,79$ – прийнятним, $> 0,80$ і вище – добрим). Для оцінювання статистичної значущості відмінностей двох або декількох відносних показників був використаний критерій узгодженості χ^2 Пірсона. Перевірка всіх статистичних гіпотез здійснювалась на рівні $\alpha = 0,05$. Для ілюстрації тенденцій потоків відповідей між запитаннями побудована діаграма Sankey.

Результати. Результати на попередніх етапах дослідження із застосуванням анкети СОМ-В вказують на низький рівень здатності та можливостей тренерів для роботи зі спортсменами з ООП. Проте рівень мотивації тренерів є вищим, що свідчить про можливі перспективи покращення підготовки через надання відповідних умов, наприклад, програми навчання та забезпечення необхідного обладнання. Оцінювання соціальної підтримки також свідчить про потенційні можливості для розвитку середовища, сприятливого для тренування спортсменів з ООП [20].

Перше дослідницьке питання в межах цієї статті полягало в тому, *яка існує залежність між змінними сприйняття тренерами своїх здатностей, можливостей і мотивації до тренування спортсменів з ООП.* Здійснений кореляційний аналіз між цими змінними дозволив виявити взаємозалежні чинники, що впливають на ефективність тренерської роботи зі спортсменами з ООП. Для визначення ступеня статистичної залежності між двома змінними-відповідями був використаний коефіцієнт кореляції Спірмена

(r_s). Кореляцію елементів представлено в таблиці 1. Усі вказані взаємозв'язки є статистично значущими ($p < 0,01$).

Питання анкети:

1. Я маю необхідні знання, щоб тренувати спортсменів з ООП (зокрема, спортсменів з інвалідністю різного ступеня тяжкості) і забезпечити якість тренувань для кожного.

2. Я маю необхідні технічні/тактичні навички, щоб тренувати спортсменів з ООП (зокрема, спортсменів з інвалідністю різного ступеня тяжкості) і забезпечити якість тренувань для кожного.

3. Я маю необхідні навички міжособистісного спілкування, щоб тренувати різних спортсменів, зокрема й з ООП, і забезпечити якість тренувань для кожного.

4. Я пройшов(ла) підготовку, щоб тренувати спортсменів з ООП і забезпечити якість тренувань для кожного.

5. Я маю необхідний час для тренування спортсменів з ООП та забезпечення якості тренувань для кожного.

6. Я маю необхідні методичні ресурси (посібники, курси професійного розвитку тощо), щоб тренувати спортсменів з ООП і забезпечити якість тренувань для кожного.

7. Я маю необхідне обладнання і умови для тренування спортсменів з ООП і можу забезпечити якість тренувань для кожного.

8. Я маю необхідну соціальну підтримку від моєї спортивної організації / клубу / федерації, щоб тренувати спортсменів з ООП.

9. Я маю необхідну соціальну підтримку від моїх колег, щоб тренувати спортсменів з ООП.

10. Я маю намір почати/продовжити тренувати спортсменів з ООП (зокрема, спортсменів з інвалідністю різного ступеня тяжкості) протягом наступних 2 років і забезпечувати якість тренувань для кожного.

11. Я хочу (маю бажання) тренувати спортсменів з ООП (зокрема, спортсменів з інвалідністю різного ступеня тяжкості) протягом наступних 2 років і забезпечувати якість тренувань для кожного.

Очікувано тісними ($r_s \geq 0,7$) є взаємозв'язки між 1-м і 2-м ($r_s = 0,881$), 1-м і 3-м ($r_s = 0,712$), 2-м і 3-м ($r_s = 0,753$) питаннями (табл. 2). Ці питання стосуються здатності тренера тренувати спортсменів з ООП, зосереджуючись на конкретних аспектах, які є важливими для забезпечення якості тренування, як-от: необхідні

знання, технічні та тактичні навички, навички міжособистісного спілкування. Позитивна кореляція свідчить, що належні знання теорії та практики спорту є фундаментом для розвитку специфічних технічних і тактичних навичок, як і навпаки; пов'язаність знань, а також технічних і тактичних навичок тренерів з їхніми навичками міжособистісного спілкування підкреслює важливість комунікативної компетенції у процесі проведення навчально-тренувальних занять.

Наступні взаємозв'язки підтверджують важливість проходження відповідної підготовки та наявності належних методичних ресурсів, щоб тренувати спортсменів з ООП і забезпечити якість тренувань для кожного. Кореляція між відповідями на питання 1 і 4 ($r_s = 0,653 \approx 0,7$) вказує на високий ступінь зв'язку між наявністю необхідних знань для тренування спортсменів з ООП та проходженням тренером відповідної підготовки. Наявність знань (питання 1), а також технічних і тактичних навичок (питання 2), проходження відповідної підготовки (питання 4) корелюють із наявністю у тренерів необхідних методичних ресурсів (питання 6) ($r_s = 0,669 \approx 0,7$; $r_s = 0,657 \approx 0,7$; $r_s = 0,654 \approx 0,7$ відповідно).

Зрештою, сильна позитивна кореляція ($r_s = 0,752$) між питаннями 6 і 7 вказує на досить високий ступінь зв'язку між відповідями респондентів щодо наявності відповідних методичних ресурсів для тренерів із необхідним обладнанням і умовами для тренування спортсменів з ООП. Ці два аспекти можуть взаємодоповнювати один одного у процесі забезпечення відповідних можливостей тренерів для якісних тренувань спортсменів з ООП.

Аналіз матриці кореляції елементів вказує на високу статистичну залежність відповідей щодо наявності необхідного часу для тренування спортсменів з ООП (питання 5) і наміром (питання 10) ($r_s = 0,706$) і бажанням (питання 11) ($r_s = 0,692 \approx 0,7$) тренера тренувати таких спортсменів протягом наступних 2 років, що також має бути враховано під час розроблення інтервенцій з імплементації інклюзивності в навчально-тренувальний процес. Окрім того, висока кореляція між питаннями 8 та 9 ($r_s = 0,759$) розкриває те, що наявність соціальної підтримки від спортивної організації корелює з рівнем соціальної підтримки від колег, що вказує на її важливість як із боку вищих структур, так

Таблиця 1

Матриця кореляції елементів анкети COM-B

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1		0,881	0,712	0,653	0,633	0,669	0,608	0,499	0,547	0,560	0,522
2	0,881		0,753	0,636	0,607	0,657	0,610	0,502	0,537	0,546	0,506
3	0,712	0,753		0,483	0,550	0,511	0,501	0,448	0,508	0,550	0,490
4	0,653	0,636	0,483		0,517	0,654	0,609	0,509	0,477	0,465	0,412
5	0,633	0,607	0,550	0,517		0,615	0,629	0,599	0,656	0,706	0,692
6	0,669	0,657	0,511	0,654	0,615		0,752	0,531	0,527	0,547	0,520
7	0,608	0,610	0,501	0,609	0,629	0,752		0,593	0,610	0,583	0,553
8	0,499	0,502	0,448	0,509	0,599	0,531	0,593		0,759	0,597	0,532
9	0,547	0,537	0,508	0,477	0,656	0,527	0,610	0,759		0,638	0,563
10	0,560	0,546	0,550	0,465	0,706	0,547	0,583	0,597	0,638		0,849
11	0,522	0,506	0,490	0,412	0,692	0,520	0,553	0,532	0,563	0,849	

Примітка: червоним позначені значення коефіцієнта кореляції Спірмена $\geq 0,7$.

і з боку колег у процесі тренування осіб з ООП, їхню взаємопов'язаність.

Високий рівень статистичної залежності між двома останніми питаннями анкети COM-B ($r_s = 0,849$) свідчить про взаємопов'язаність автоматичної та рефлексивної сторін мотивації. Це означає, що тренери, які мають високу автоматичну мотивацію (наприклад, звички, емоції), також демонструють високий рівень рефлексивної мотивації (усвідомлені наміри, цінності), що працює у двосторонньому порядку.

Внутрішня узгодженість анкети. Внутрішню узгодженість елементів оцінювали за допомогою коефіцієнта надійності альфа Кронбаха. Установлено, що загалом за всіма відповідями на питання анкети COM-B α -Кронбаха становить 0,945, що вище за мінімально рекомендоване значення для прикладних досліджень ($>0,8$). Такий високий коефіцієнт надійності говорить про те, що анкета має високий ступінь внутрішньої консистентності та може бути використана для вимірювання відповідного конструкта з високою точністю. Зазначимо, що в разі вилучення окремих елементів/питань анкети загальне значення α -Кронбаха не поліпшується: $0,938 < \alpha < 0,945$, що говорить про те, що кожне питання та відповіді на них мають суттєвий вплив на остаточний результат.

Інклюзивні навчання, досвід та самоідентифікація тренерів. На поточному етапі дослідження постала низка таких дослідницьких питань. З урахуванням значення навчання для формування відповідної інклюзивної поведінки друге дослідницьке питання полягає в тому, чи проходили тренери України навчання з інклюзивної проблематики? Беручи до уваги загальну неготовність тренерів, ідентифіковану на попередніх етапах дослідження, наскільки великий відсоток тих, хто не проходив таке навчання? Третє дослідницьке питання полягало в тому, чи працюють тренери (чи вважають тренери, що працюють) зі спортсменами з ООП? Четверте дослідницьке питання полягало в тому, чи вважають тренери себе інклюзивними?

Результати дослідження демонструють низьку залученість тренерів до підготовки та пройденого навчання щодо інклюзивної проблематики. Лише 35,4% респондентів ствердно відповіли на це запитання (рис. 1-а), що вказує на замалу розробленість і поширеність спеціалізованих

програм підготовки для тренерів та/або низький рівень бажання та мотивації тренерів до їх проходження. Про статистичну значущість різниці свідчать результати застосування критерію узгодженості Пірсона: кількість тренерів, які пройшли навчання з інклюзивної тематики (134 особи), на 29,3% статистично значуще менше за кількість тренерів, які не мають (245 осіб) такого досвіду навчання (або не впевнені – що еквівалентно цьому) ($\chi^2 = 32$; $df = 1$; $p < 0,01$).

Одне з питань опитування стосувалося того, чи мають респонденти-тренери досвід тренування спортсменів з ООП. Лише 24% тренерів зазначили такий досвід, що підкреслює низький рівень практичної інклюзії у спорті (рис. 1-б). Кількість отриманих позитивних відповідей на це питання на 52% статистично значуще менше за кількість відповідей від тренерів, які не мають такого досвіду ($\chi^2 = 102$; $df = 1$; $p < 0,01$).

Респондентам також було запропоновано дати відповідь на запитання, чи вважають вони себе інклюзивним тренером. У контексті даного опитування це було визначено як тренер, який здатен тренувати спортсменів із різними індивідуальними характеристиками, можливостями та потребами, і, з огляду на різноманіття своїх спортсменів (тобто з ООП також), забезпечувати якість тренувань для кожного. Тільки 28,8% тренерів вважають себе інклюзивними (рис. 1-в), що свідчить про низький рівень упевненості у своїй компетентності працювати з різноманітними групами вихованців. Результати опитування, проаналізовані із застосування критерію узгодженості Пірсона свідчать, що кількість тренерів, які вважають себе інклюзивними, на 42,5% статистично значуще менше за кількість тренерів, які вважають інакше ($\chi^2 = 68$; $df = 1$; $p < 0,01$).

Для ілюстрації тенденцій потоків відповідей від одного запитання до іншого побудована діаграма Sankey (рис. 2). Так, наприклад, серед 91 тренера, які відповіли, що вони тренують спортсменів з ООП, 52 проходили навчання з інклюзивних аспектів, а 55 вважають себе інклюзивним тренером. Ще 29 і 10 респондентів, які тренують спортсменів з ООП, не проходили та не впевнені, що проходили навчання, пов'язане з інклюзією, відповідно. З іншого боку, серед тренерів із досвідом тренування спортсменів з ООП 11 респондентів не вважають себе інклюзивними, а 26 – не

Рис. 1. Сприйняття тренерами їх навчання щодо інклюзії, відповідного досвіду та самоідентифікації як інклюзивних

змогли однозначно визначитися з відповіддю на питання стосовно власної інклюзивності у професійному аспекті. Водночас серед тренерів, які не тренують спортсменів з ООП, 50 фахівців вважають себе інклюзивними.

Кореляційна залежність навчання тренерів щодо інклюзивності, досвіду інклюзивної роботи та їхньої самоідентифікації як інклюзивних. Наступне дослідницьке питання полягало в тому, чи існує взаємозв'язок між цими характеристиками: інклюзивним тренерським навчанням, роботою зі спортсменами з ООП та самоідентифікацією себе як інклюзивного тренера. Як видно з результатів, візуально узагальнених на рисунку 2, тенденція потоків відповідей тренерів зберігається під час переходу від одного питання до іншого. З використання коефіцієнта кореляції Спірмена здійснена перевірка кореляційного зв'язку між відповідями респондентів на ці питання (табл. 2).

Результати дозволяють стверджувати про статистично значущу залежність відповідей на питання щодо досвіду тренування спортсменів з ООП та проходження відповідного навчання ($r_s = 0,190$; $p < 0,001$) (табл. 2), що можна пояснити тим, що тренери здобували відповідну освіту та/або підвищували свою кваліфікацію, плануючи подальший досвід роботи цього спрямування. Або ж навпаки, професійний розвиток тренерів в інклюзивному аспекті відбувався у відповідь на потреби, які виникали безпосередньо під час роботи зі спортсменами з ООП. Іноді проходження спеціалізованого навчання може бути обов'язковою вимогою для роботи зі спортсменами з ООП, що також деякою мірою пояснює виявлену залежність.

Установлено статистично значущу залежність між досвідом тренування спортсменів з ООП та самоідентифікацією себе як інклюзивного тренера ($r_s = 0,242$; $p < 0,001$) (табл. 2). Це можна пояснити кількома чинниками.

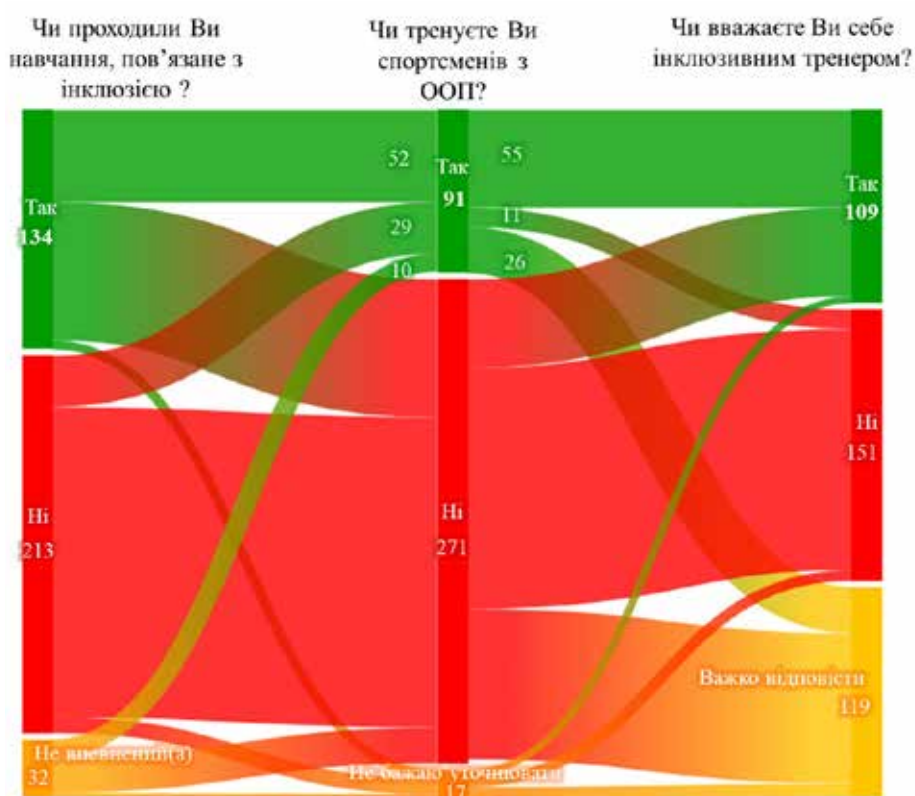

Рис. 2. Тренд відповідей тренерів щодо інклюзивного навчання, досвіду та самоідентифікації

Таблиця 2

Кореляційна матриця відповідей тренерів щодо інклюзивного навчання, досвіду та самоідентифікації

Питання анкети	Чи проходили Ви навчання, пов'язане з інклюзією?	Чи тренуєте Ви спортсменів з ООП?	Чи вважаєте Ви себе інклюзивним тренером?
Чи проходили Ви навчання, пов'язане з інклюзією?		$r_s = 0,190$ ($p < 0,001$)	$r_s = 0,084$ ($p = 0,104$)
Чи тренуєте Ви спортсменів з ООП?	$r_s = 0,190$ ($p < 0,001$)		$r_s = 0,242$ ($p < 0,001$)
Чи вважаєте Ви себе інклюзивним тренером?	$r_s = 0,084$ ($p = 0,104$)	$r_s = 0,242$ ($p < 0,001$)	

Примітка: r_s – значення показника кореляції за критерієм Спірмена; червоним позначено наявність кореляційного зв'язку ($\alpha = 0,05$); p – досягнутий рівень значущості.

З одного боку, що більше тренери працюють зі спортсменами з ООП, то краще вони розуміють специфічні потреби та виклики, з якими стикаються ці спортсмени. Це дозволяє тренерам адаптувати свої методи та підходи, що сприяє розвитку інклюзивних навичок і впевненості у своїй інклюзивності. З іншого боку, практичний досвід надає тренерам можливість отримувати безпосередній зворотний зв'язок від спортсменів з ООП, їхніх родин і колег, учитися на помилках і вдосконалювати свої підходи, що сприяє їхній самоідентифікації як інклюзивних тренерів. Позитивні результати та покращення спортивних досягнень таких спортсменів можуть зміцнювати впевненість тренерів у своїй інклюзивній компетентності.

Натомість не виявлено статистично значущих кореляційних зв'язків між відповідями на питання щодо пройденого навчання та ідентифікацією себе як інклюзивного тренера ($r_s = 0,084$; $p = 0,104$) (табл. 2), що говорить про те, що самого навчання не досить для розвитку інклюзивної самоідентифікації тренерів. Важливо забезпечити, щоб воно було доповнене практичним досвідом, належною підтримкою та можливостями для професійного зростання в реальному спортивному середовищі.

Дискусія. Виявлені у процесі дослідження результати доповнюють висновки зарубіжних науковців щодо того, що соціальні норми відіграють важливу роль у прогнозуванні інклюзивної тренерської поведінки. Дослідження показали, що тренери більш відкриті до інклюзії, якщо вони відчують соціальну підтримку й інклюзивні очікування від своїх колег і керівництва [15]. У роботі W.S. Chow та U. Sharma сприйняті вчителями потреби в підтримці використовувалися як проксі-індикатор суб'єктивних норм. Інакше кажучи, унаслідок передбачуваної потреби в підтримці вчителі могли відчувати соціальний тиск, змушені були надавати підтримку учням з ООП. Як наслідок, були зроблені висновки про те, що вчителі з більшою готовністю імплементують принципи інклюзії в освітній процес, коли їм надається відповідна підтримка [8].

З'ясовані й обґрунтовані в дослідженні закономірності підтверджуються науковими даними та розширюють потенціал професійного навчання через його взаємопов'язаність із наявністю у тренерів відповідних знань і навичок, що, у свою чергу, є критично важливим для забезпечення ефективної інклюзії в роботі з учнями з ООП [14]. Попередні наукові розвідки також показали, що брак матеріально-технічних ресурсів перешкоджає ефективності інклюзивних реформ [18] і призводить до несприятливого ставлення серед педагогів [7], що потребує відповідного врахування.

Натепер розуміння важливості інклюзивності виходить за межі освітньої сфери. На рівний доступ і залучення людей з різними можливостями, особливо соціально вразливих груп населення, звертають велику увагу в таких сферах, як працевлаштування, медичне забезпечення, соціальні послуги тощо [3]. Спорт як важливий елемент соціального життя та саморозвитку не є винятком і повинен забезпечувати відповідні можливості для якісної участі всіх людей [4].

Водночас відповіді тренерів-респондентів, окреслені в цій статті, демонструють відсутність досвіду роботи зі спортсменами з ООП в більшості тренерів. Це може

свідчити про дві речі. Перше, про значний розрив між залученням до занять спортом різних груп населення, зокрема низьку залученість тих, хто має особливі освітні потреби в навчально-тренувальному процесі. Ця теза знаходить своє відображення в національному дослідженні, яке демонструє, що станом на 2021 р. серед 162 923 дітей з інвалідністю до 18 років лише 10 596 займаються визнаними в Україні видами спорту осіб з інвалідністю (з ураженнями опорно-рухового апарату, порушення зору, слуху, розумового і фізичного розвитку). Водночас зазначається значна кількість бар'єрів для занять, серед яких у сучасних умовах воєнного стану в Україні й ті, що безпосередньо пов'язані зі збройною агресією [1].

З іншого боку, виявлена в поточному дослідженні відсутність досвіду роботи зі спортсменами з ООП в більшості опитаних тренерів може свідчити про недостатнє розуміння останніми унікальних потреб і особливостей вихованців, як наслідок, неврахування цього в навчально-тренувальному процесі, отже, і несприйняття власного досвіду роботи зі своїми спортсменами як інклюзивного. Підтвердженням цього є матеріали попереднього дослідження, у якому зазначається, що тренери «не вбачають тренерської проблеми для включення через відсутність, на їхній погляд, загалом «особливих освітніх потреб у спорті» у таких спортсменів. Тобто деякі тренери не вважають, що окремі категорії спортсменів мають особливі освітні потреби у спорті, які потребують специфічних підходів». Це може призвести до ігнорування викликів і бар'єрів, з якими стикаються їхні вихованці, у результаті, до недостатньої адаптації навчально-тренувального процесу, що може негативно вплинути на навчання та спортивне вдосконалення різних спортсменів [5].

Окрім того, отримали подальший розвиток дані щодо сприйняття тренерами своєї готовності до інклюзивної роботи. Відповідно до результатів попередніх досліджень респонденти оцінюють свої *здатність* і *можливість* на рівні нижче середнього значення, а мотивацію до тренування спортсменів з ООП – на середньому рівні [20]. У поточній статті відповіді фахівців на питання, чи вважають вони себе інклюзивними, співвідносяться із цими результатами, констатують неготовність тренерів / невпевненість у своїй компетентності щодо інклюзивної роботи.

У попередніх дослідженнях були визначені заходи для вдосконалення роботи тренера на засадах інклюзивності. SWOT-аналіз підкреслив можливості освітньо-наукової діяльності для забезпечення тренерів відповідною підготовкою, а також методичними ресурсами, щоб тренувати спортсменів з ООП [5], на основі «Колеса зміни поведінки» установлено, що покращення відповідних здатностей тренерів потребує освітніх інтервенцій (О. Шевчук, І. Когут, В. Маринич, 2024 р.). Однак мала частка тренерів, які пройшли навчання інклюзивної спрямованості, що визначено у процесі поточної наукової роботи, викликає занепокоєння щодо кількості та якості, поширеності та доступності відповідних можливостей навчання та професійного розвитку тренерів інклюзивної проблематики, що потребує подальших досліджень. Окрім того, відсутність статистичної залежності між відповідями тренерів щодо пройденого навчання (що передбачає набуття знань, розвиток умінь і формування ставлення) та самоідентифікацією себе як

інклюзивного (тобто сприйняттям своєї компетентності тренувати спортсменів у всьому людському розмаїтті) підкреслює необхідність якісної імплементації інклюзивної тематики у програми підготовки та професійного розвитку тренерів, розроблення та вдосконалення відповідного навчально-методичного забезпечення.

Висновки.

1. У результаті кореляційного дослідження з використанням моделі СОМ-В встановлено таке. Високий рівень статистичної залежності демонструють відповіді на питання щодо різних аспектів здатності тренерів тренувати спортсменів з ООП: необхідні знання, технічні та тактичні навички, навички міжособистісного спілкування, що також корелює із проходженням тренерами відповідної підготовки та наявністю в них необхідних методичних ресурсів. Останнє пов'язане також із наявністю необхідного обладнання і умовами для тренування спортсменів з ООП; наявністю соціальної підтримки від спортивної організації – з рівнем соціальної підтримки від колег. Тісними є взаємозв'язки між відповідями щодо наявності необхідного часу для тренування спортсменів з ООП та бажанням і наміром тренера почати або продовжити тренувати таких спортсменів протягом наступних 2 років. А сильна кореляція між відповідями респондентів розкриває взаємопов'язаність автоматичної та рефлексивної сторін мотивації.

2. Внутрішня узгодженість елементів опитування є високою (коефіцієнт надійності α -Кронбаха становить 0,945), що свідчить про те, що анкета має високий ступінь внутрішньої консистентності та може бути використана для вимірювання відповідного конструкта з високою точністю.

3. У процесі аналізу передумов до тренування спортсменів з ООП з'ясовано, що кількість тренерів, які проходили навчання з інклюзії, тренують осіб з ООП, вважають

себе інклюзивними, є статистично значущо меншою за кількість респондентів, які вважають інакше. Лише 35,4% респондентів зазначили пройдене навчання, 24% – тренують осіб з ООП, а 28,8% тренерів вважають себе інклюзивними.

4. Доведено статистично значущу залежність відповідей на питання щодо проходження навчання інклюзивної проблематики та наявності досвіду тренування спортсменів з ООП ($r_s = 0,190$; $p < 0,001$), а також між цим досвідом і самоідентифікацією себе як інклюзивного тренера ($r_s = 0,242$; $p < 0,001$).

Це дослідження має особливе значення для розроблення стратегій підтримки тренерів, спрямованих на створення сприятливого середовища для всіх спортсменів. Результати свідчать про необхідність належних змін, щоб тренери могли краще запроваджувати інклюзивні практики у свою роботу. Важливо надати відповідні ресурси та забезпечити належні можливості навчання, підвищення кваліфікації та професійного розвитку тренерів, що сприятиме розумінню принципів інклюзії та надасть їм необхідні інструменти та знання для ефективної роботи зі спортсменами з різними потребами. Це допоможе створити більш інклюзивне середовище у спорті, де всі спортсмени, незалежно від їхніх можливостей і особливостей, матимуть рівні умови для розвитку та досягнення успіхів.

Перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні порівняльного аналізу сприйняття тренерами різних компонентів своєї здатності, можливостей і мотивації до тренування спортсменів з ООП, які формують їхню поведінку, залежно від соціодемографічних відмінностей і власного досвіду тренерської діяльності.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рівень залученості дітей та молоді до рухової і фізичної активності та вплив спорту на фізичне і ментальне здоров'я : звіт за результатами дослідження. Київ, 2023. 62 с. URL: https://dismp.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_ruhova-aktivnist.pdf.
2. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Бібліометричний аналіз наукових публікацій за напрямом «Інклюзія у спорті» у базі даних «Web of Science Core Collection». *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 1. С. 75–83. URL: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.1.75-83>.
3. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Методичне забезпечення як важлива складова імплементації інклюзивності у спорті. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2023. № 2. С. 66–76. URL: <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.66-76>.
4. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Організаційні засади реалізації інклюзивності у спорті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 3. С. 86–95. URL: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.86-95>.
5. Шевчук О., Когут І., Маринич В. SWOT-аналіз імплементації інклюзивності в роботу тренерів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2024. № 3 (67). С. 67–74. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2024-03-67-74>.
6. Storr R., Jeanes R., Rossi T., Hunter L. Are we there yet? (Illusions of) Inclusion in sport for LGBT+ communities in Australia. *International review for the sociology of sport*. 2021. P. 101269022110140. URL: <https://doi.org/10.1177/10126902211014037>.
7. Chiner E., Cardona M.C. Inclusive education in Spain: how do skills, resources, and supports affect regular education teachers' perceptions of inclusion? *International Journal of Inclusive Education*. 2013. Vol. 17. № 5. P. 526–541. URL: <https://doi.org/10.1080/13603116.2012.689864>.
8. Chow W.S.E., Sharma U. Are in-service teachers supported in Hong Kong? Teachers' perceived support needs in the implementation of inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*. 2022. P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1080/13603116.2022.2118379>.
9. D'Angelo C., Corvino C., Gozzoli C. The Challenges of Promoting Social Inclusion through Sport: The Experience of a Sport-Based Initiative in Italy. *Societies*. 2021. Vol. 11. № 2. P. 44. URL: <https://doi.org/10.3390/soc11020044>.
10. Fari G. Sports for people with disabilities: A way for rehabilitation and social inclusion. *Journal of Back and Musculoskeletal Rehabilitation*. 2023. Vol. 36. № 6. P. 1217–1218. URL: <https://doi.org/10.3233/bmr-235004>.
11. Lange S., Bolt G., Vos S., Völker B. Inclusion of the Marginalized: The Case of Sport Participation. *Journal of Global Sport Management*. 2024. P. 1–29. URL: <https://doi.org/10.1080/24704067.2024.2317121>.
12. Campos M.J., Pečnikar Oblak V., Massart A., Ljubotina P., Perényi S., Farkas J., Sarmiento H., Doupona M. Listening to Stakeholders' Voices on Funding Social Inclusion in Sport for People with Disabilities – Proposal for Criteria. *Sports*. 2024. Vol. 12. № 6. P. 147. URL: <https://doi.org/10.3390/sports12060147>.
13. Anderson A., Dixon M.A., Oshiro K.F., Wicker P., Cunningham G.B., Heere B. Managerial perceptions of factors affecting the design and delivery of sport for health programs for refugee populations. *Sport Management Review*. 2019. Vol. 22. № 1. P. 80–95. URL: <https://doi.org/10.1016/j.smr.2018.06.015>.
14. Folostina R., Dumitru C., Iacob C.I., Syriopoulou-Delli C.K. Mapping Knowledge and Training Needs in Teachers Working with Students with Autism Spectrum Disorder: A Comparative Cross-Sectional. *Sustainability*. 2022. Vol. 14. № 5. P. 2986. URL: <https://doi.org/10.3390/su14052986>.
15. McMaster S., Culver D., Werthner P. Coaches of athletes with a physical disability: a look at their learning experiences. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*. 2012. Vol. 4. № 2. P. 226–243. URL: <https://doi.org/10.1080/2159676x.2012.686060>.
16. Michie P.S., Atkins D.L., West P.R. The behaviour change wheel: A guide to designing interventions. Silverback Publishing, 2014. 332 p.

17. Michie S., van Stralen M.M., West R. The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. *Implementation Science*. 2011. Vol. 6. № 1. URL: <https://doi.org/10.1186/1748-5908-6-42>.
18. Niilsen S. Inside but still on the outside? Teachers' experiences with the inclusion of pupils with special educational needs in general education. *International Journal of Inclusive Education*. 2018. Vol. 24. № 9. P. 980–996. URL: <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1503348>.
19. Borland R.L., Hu N., Tonge B., Einfeld S., Gray K.M. Participation in sport and physical activity in adults with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2020. Vol. 64. № 12. P. 908–922. URL: <https://doi.org/10.1111/jir.12782>.
20. Shevchuk O., Kohut I., Marynych V. Coaches readiness to work with athletes with special educational needs: a nationwide study based on the COM-B model. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2024. Vol. 28. № 4. P. 175–184. URL: <https://doi.org/10.15391/sns.v.2024-4.001>.

REFERENCES

1. Riven zaluchenosti ditei ta molodi do rukhovoi i fizychnoi aktyvnosti ta vplyv sportu na fizychni i mentalne zdorovia: zvit za rezultaty doslidzhennia [The level of involvement of children and youth in motor and physical activity and the impact of sport on physical and mental health: a report on the results of the study] (2023). Retrieved from https://dissmp.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_ruhova-aktivnist.pdf [in Ukrainian].
2. Shevchuk, O., Kogut, I., & Marynych, V. (2023a). Bibliometrychnyi analiz naukovykh publikatsii za napriamom "Inkluziia v sporti" u bazi danykh Web of Science Core Collection [Bibliometric analysis of scientific publications in the field of "Inclusion in Sports" in Web of Science Core Collection database]. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*, (1), 75–83. Retrieved from <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.1.75-83> [in Ukrainian].
3. Shevchuk, O., Kogut, I., & Marynych, V. (2023). Metodychne zabezpechennia yak vazhlyva skladova implementatsii inkluzyvnosti u sporti [Methodical support as an important component of the implementation of inclusiveness in sport]. *Sports Medicine, Physical Therapy and Occupational Therapy*, (2), 66–76. Retrieved from <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.66-76> [in Ukrainian].
4. Shevchuk, O., Kogut, I., & Marynych, V. (2023c). Orhanizatsiini zasady realizatsii inkluzyvnosti u sporti [Organizational foundations of implementation of inclusiveness in sports]. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*, (3), 86–95. Retrieved from <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.86-95> [in Ukrainian].
5. Shevchuk, O., Kogut, I., & Marynych, V. (2024). SWOT-analiz implementatsii inkluzyvnosti v robotu treneriv [SWOT-analysis of Implementing Inclusivity in Coaches' Work]. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*, (3 (67)), 67–74. Retrieved from <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2024-03-67-74> [in Ukrainian].
6. Storr, R., Jeanes, R., Rossi, T., & Hunter, L. (2021). Are we there yet? (Illusions of) Inclusion in sport for LGBT+ communities in Australia. *International Review for the Sociology of Sport*, 101269022110140. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/10126902211014037>.
7. Chiner, E., & Cardona, M.C. (2013). Inclusive education in Spain: How do skills, resources, and supports affect regular education teachers' perceptions of inclusion? *International Journal of Inclusive Education*, 17 (5), 526–541. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13603116.2012.689864>.
8. Chow, W.S.E., & Sharma, U. (2022). Are in-service teachers supported in Hong Kong? Teachers' perceived support needs in the implementation of inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 1–17. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13603116.2022.2118379>.
9. D'Angelo, C., Corvino, C., & Gozzoli, C. (2021). The challenges of promoting social inclusion through sport: The experience of a sport-based initiative in Italy. *Societies*, 11 (2), 44. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/soc11020044>.
10. Fari, G. (2023). Sports for people with disabilities: A way for rehabilitation and social inclusion. *Journal of Back and Musculoskeletal Rehabilitation*, 36 (6), 1217–1218. Retrieved from <https://doi.org/10.3233/bmr-235004>.
11. Lange, S., Bolt, G., Vos, S., & Völker, B. (2024). Inclusion of the marginalized: The case of sport participation. *Journal of Global Sport Management*, 1–29. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/24704067.2024.2317121>.
12. Campos, M.J., Pečnikar Oblak, V., Massart, A., Ljubotina, P., Perényi, S., Farkas, J., Sarmento, H., & Doupona, M. (2024). Listening to stakeholders' voices on funding social inclusion in sport for people with disabilities – proposal for criteria. *Sports*, 12 (6), 147. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/sports12060147>.
13. Anderson, A., Dixon, M.A., Oshiro, K.F., Wicker, P., Cunningham, G.B., & Heere, B. (2019). Managerial perceptions of factors affecting the design and delivery of sport for health programs for refugee populations. *Sport Management Review*, 22 (1), 80–95. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.smr.2018.06.015>.
14. Folostina, R., Dumitru, C., Iacob, C.I., & Syriopoulou-Delli, C.K. (2022). Mapping knowledge and training needs in teachers working with students with autism spectrum disorder: A comparative cross-sectional investigation. *Sustainability*, 14 (5), 2986. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/su14052986>.
15. McMaster, S., Culver, D., & Werthner, P. (2012). Coaches of athletes with a physical disability: A look at their learning experiences. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 4 (2), 226–243. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/2159676x.2012.686060>.
16. Michie, P.S., Atkins, D.L., & West, P.R. (2014). *The behaviour change wheel: A guide to designing interventions*. Silverback Publishing.
17. Michie, S., van Stralen, M.M., & West, R. (2011). The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. *Implementation Science*, 6 (1). Retrieved from <https://doi.org/10.1186/1748-5908-6-42>.
18. Niilsen, S. (2018). Inside but still on the outside? Teachers' experiences with the inclusion of pupils with special educational needs in general education. *International Journal of Inclusive Education*, 24 (9), 980–996. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1503348>.
19. Borland, R.L., Hu, N., Tonge, B., Einfeld, S., & Gray, K.M. (2020). Participation in sport and physical activity in adults with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64 (12), 908–922. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/jir.12782>.
20. Shevchuk, O., Kohut, I., & Marynych, V. (2024). Coaches readiness to work with athletes with special educational needs: A nationwide study based on the COM-B model. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*, 28 (4), 175–184. Retrieved from <https://doi.org/10.15391/sns.v.2024-4.001>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Шевчук Олеся Костянтинівна <https://orcid.org/0000-0001-6331-8049>, olesia.shevchuk@ukr.net

Когут Ірина Олександрівна <https://orcid.org/0000-0002-3042-2189>, kogut_irina@ukr.net

Маринич Вікторія Леонідівна <https://orcid.org/0000-0003-2784-680X>, wikleon@ukr.net

Національний університет фізичного виховання і спорту України, вул. Фізкультури 1, м. Київ, 03150, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Shevchuk Olesia <https://orcid.org/0000-0001-6331-8049>, olesia.shevchuk@ukr.net

Kogut Iryna <https://orcid.org/0000-0002-3042-2189>, kogut_irina@ukr.net

Marynych Viktoriia <https://orcid.org/0000-0003-2784-680X>, wikleon@ukr.net

National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Fizkultury str., 1, Kyiv, 03150, Ukraine